

Mati Hindi meenutuseks

(28. VIII 1937 – 5. XII 2019)

Foto: Jaak Urmet

Mati Hindi oli erakordne ja võimas isiksus, suurkuju, kelle mõju mitte ainult eesti keeleteaduses, vaid Eesti humanitaarias ja fennougristikas laiemalt on olnud väga suur. Kindlasti on ta olnud üks neist isiksustest, kes mind on akadeemilises maailmas – aga mitte ainult seal, vaid ka üldisemalt – olulisel määral kujundanud ja suunanud. Ja toetanud, siiralt ja kindlameelselt. Õppisin Pedas eesti filoloogiat ja kirjandusteadust ajal (1997–2004), mil seal andis keeleteaduse aluseid, foneetikat ja fonoloogiat Hindi, tegin kõigis kolmes aines eksami temale, miska saan ennast lugeda tugeval määral tema õpilaseks. Rääkimata

kokkupuudetest hiljem. Seetõttu on ka järgnev meenutus sellevõrra vahetum.

See aeg oli Pedas keeltemaja poolt vaa- dates suurte meeste aeg: Mati Hint, Toomas Liiv, Lembit Andresen, Leo Villand, Pärt Lias. Neilt kõigilt sain väga palju. See ongi üliõpilase õnn. Sest õppida saab ju ise ka, lihtsalt võtad kätte ja loed või kogud muul moel teadmisi, teen seda praegugi pidevalt, aga see, mida tuleb otsida esimese asjana just ülikooli katuse alt, on kokkupuude valitud valdkonna meistritega. Seda ei ole võimalik samaväärselt asendada mingi muu kvaliteediga. Niisama oluline on loomulikult üliõpilaskooslus, elurõõmus ja entusiastlik grupitunne samast erialast huvitatud eakaaslaste seas. Need kaks jõudu on esmaolulised, mida ülikool saab pakkuda, ning neist mõlemast sain Peda keeltemajas külluslikult osa.

Mati Hint oli õppejõuna väga hea, seletas materjali hästi ja toetas seda ehtsalt isepäraste näidete või harjutusvaraga. Tema isik kiirgas autoriteeti, pani õppima, süsteemselt, teadlikult, sihikindlalt. Ta oli sedasorti õppejõud, kellelt saadud hinnet „5” kandsid kuuevääriil kui suure tööga välja teenitud nähtamatut medalit. Paraku mina ei saavutanud üheski Hindi aines seda kõige hinnalisemat tulemust, kõigis kolmes pidin piirduma hindegaga „4”.

Mind ei olnud eesti filoloogiasse toonud kindlasti mitte huvi keele vastu, see seostus mulle pigem tüütute tegevusnime ja lausetüüpidega, aga Hint oskas sellistegi asjaolude juures õpetada oma aine vastu huvi tundma. Keeleteadus muutus tema käes suureks põnevaks mudeliks või süsteemiks, kus võis tunda taas ja taas vaimset naudingut analüütilisest ekskursioonist. Astmevahelduse olemus, morfoloogiaharjutus ja foneetiline trans-

kriptsioon võinuksid hõlpsasti olla vastik vaimunärimine, aga muutusid hoopis intellektuaalset pinget pakkuvaks väljakutseks ning aitasid järjest paremini tajuda keele kui struktuuri ülesehitust ja seaduspärasid.

Metoodiliste vahendite väljatöötamisel oli Hint lausa leidlik. Oma esimeses loengus järjekordsetele esmakursuslastele jagas ta laiali küsitluslehe, mis kandis pealkirja „Väike katse” ning sisaldas 14 küsimust, et välja selgitada, kui palju ja mida üliõpilane maailma asjadest laiemalt jagab. Toon need küsimused siinkohal ära:

- 1) Kui palju inimesi kõneleb eesti keelt emakeelena?
- 2) Kui suur on Tartu elanikkond (umbes)?
- 3) Kui palju inimesi kõneleb saksa keelt emakeelena (umbes)?
- 4) Missugused riigid olid vastamisi Teises maailmasõjas?
- 5) Kui palju inimesi kõneleb vene keelt emakeelena (umbes)?
- 6) Mida tähendab üks miljon? Mitu tuhandet on miljonis?
- 7) Millal sai Eesti iseseisvaks riigiks esimest korda ja millal teist korda?
- 8) Kui suur on Eesti elanike arv (umbes)?
- 9) Mida tähendab üks miljard? Mitu miljonit on miljardis? Mitu tuhandet on miljardis?
- 10) Kui suur on maakera elanike arv praegu (umbes)?
- 11) Kui suur oli Teise maailmasõja ohvrite arv (umbes)?
- 12) Kui suur on Soome elanike arv (umbes)?
- 13) Eesti keele õpikute autoritest mäletan järgmisi:
- 14) Mõiste morfeem seostub a) häälikutega, b) morfoloogiliste vormidega, c) tähendust omavate sõnaosadega (kriips alla õigele).

Pusisime neile vastates üsna kobamisi, sest filoloogiasse tulnuina ei olnud ju arvude maailm igapäevatuttav ja mõis-

tet „morfeem” ei olnud ma siis vist tõesti eal kuulnud... Hint korjas meie vastused kokku, järgmist loengut alustas meie vastustepaki lauale virutamisega ja teatamisega: „Teie õpetajad on sooritanud teie vastu kuriteo!” Saime kuulda, et me ei tea ikka mitte midagi. Hint arutles mõru irooniaga selle üle, kuidas peaks ta hakama keeleteadusest rääkima inimesele, kelle arvates on näiteks Tartu elanikkond suurem saksa keelt emakeelena rääkijate hulgast või miljonis sada tuhandet. Lasime kõrvad longu – *reality check*, nagu hiljem hakati ütleva.

Rahvaluulena on kuulsaks saanud ka Hindi „matemaatikaülesanne”. Kuskil 1980. aastate lõpus, kui Eesti NSV rannalad olid veel Nõukogude Liidu piiritsoon, tuli Hint, kõnekas toon hääles, ühes seltskonnas lagedale ideega, et õpikukirjastusele võiks pakkuda algklasside matemaatikaõpikusse panemiseks hea harjutuse: „Merel on 10 sõjalaeva ja 2 parti. Mitu objekti on merel?”

Hindi kui keeleteadlase pärandi tuum on edukalt kokku võetud „Eesti mõtte- loo” sarjas 2002. aastal ilmunud kogumikus „Keel on tõde on õige ja vale”. Siit tuleb ilmsiks – nagu oli pidevalt ilmne ka Hindi puhul inimesena – tema lakkamatu valmisolek oma vaadete eest seista, oma arvamusi kuuldavale tuua ja neid kirglikult kaitsta, ka siis, kui olud sellist tegevust ei soosi või hoopis ähvardavad vastuseks sanktsioonidega. Hindi ühiskondlikke veendumusi iseloomustas kindlameelne humanism, oma südametunnistuse seadmine kõige aluseks, igasuguste kirjutatud või kirjutamata seaduste kiustegi kui tarvis. Ta julges olla vastaline. Julges seda nõukogude ajal ja ka Eesti Vabariigis, sest iseenesestmõistetavalt vajab iga riik demokraatlike vabaduste korrashoiuks alaliselt ka vastalisust. Hint ütles alati jõuliselt välja, mis ta arvab, olgu 1980-ndate Eesti NSV-s, mil oli vaja seista eesti keele positsioonide

eest ühiskonnas, või 1990-ndate Eesti Vabariigi, kui tuli ära hoida mõnede tollaste kõrgete poliitikute soovunelm rajada Eestisse prostitutsiooni majandusharu, muuta meid Põhjamaade Bangkokiks, või uue aastatuhande millenniumiriigis, kus kõikjal valitseva infotehnoloogia kultuse eufoorias vajas jällegi omaette julgust ja isepäisust esitada järjekordne tülikas *reality check*: kui kogu vajaminev info on telefonis, siis... kes on see, kes selle sinna telefoni paneb?

Hint oli vajadusel vastaline igas mõtmes ja igal skaalal. Oli puht erialaselt, näiteks välteteooriasse puutuvalt. Mäletan hästi, kuidas ta maalis oma loengus tahvlile sõna „vintsklema” ja osutas, säravat mürki säästmata, „liithääliku” *ntskl* kaudu eesti keele kolme häälikuvälte teooria naeruväärsusele. Tema erialase elutöö üks olulisi tahke oli kindlasti silbivälte teooria selgitamine ja levitamine. Veel XX sajandi viimasel kümnendil oli Eesti keeleteadusest otsekui rindejoon läbi veetud: ühel pool loomuliku silbivälte pooldajad eesotsas Hindiga, teisel pool vintsklevad kunstliku häälikuvälte pooldajad. Ega ole vist vaja öelda, millisesse leeri kandusid kiiresti Hindi üliõpilased. Nüüdseks ongi häälikuvälte teooria viidud ära muuseumisse.

Ta oli vastaline ka kollektiivi liikmena. Sellest annavad tunnistust tema märgukirjad ja protestid Peda eesti filoloogia huvide ja heaolu eest seisemisel ülikooli juhtkonna ja üldsuse suunas. Tema selliseid väljastumisi olen näinud ise, aga neid on ta teinud ajas pidevalt. Hint on oma hiiglasliku isikuarhiivi Saaremaal Kavandi külas oma talus – mille ostis muide 1980-ndate alguses kooliõpiku eest saadud honorari eest – eraldi ruumis suurepäraselt süstematiseerituna huviliste ja uurijate jaoks valmis seadnud, olen sellega ise üsna põhjalikult tutvunud, ja alajaotuses „Peda” tuli selles nähtavale mitu sellist murelikku, kuid sirgjoonelist pöördumist aastaist 1986 ja 1987.

Julgelt revideeris Hint bürokraatia ettekirjutusi ja tarbetuid reegleid, uhkelt ja trotslikult ajas pea kuklasse, kui tundis, et tema saavutusi hakatakse juba liiga talumatult pisendama, tema või teiste teadlaste huvidele mingite ametnike huvisid eelistama. Kui mõni kolleeg seadis ennast väljakutsuvalt sisse Hindi tööd takistades või tema väärtushinnanguid riivates, siis võis olla kindel, et kokkupõrget Hint ei väldi. Tema sisemine suveräänsus väljendus isegi välises hoiakus: Martin Ehala on kunagi ühes kõnes esile tõstnud Hindi rühti, mis ei ole sportlase või sõjaväelase oma, vaid – humanisti oma. Poliitiliselt ei olnud Hint andunud rahvuslaste hulgas, nagu võiks näiteks tema kunagiste kakskeelsuskirjutiste põhjal arvata, vaid talle sümpatiseeris enim skandinaavialik sotsiaaldemokraatia, kus inimesed proovivad üksteisest mitte üle sõita.

Tegin 2016. aasta suvel temast Saaremaa kodus Tallinna TV saadet „Inimese mõõde” ja veetsin sealkandis kokku kaks päeva. Sain uurida tema arhiivi, sealhulgas koopiati tema kohta koostatud mahukast KGB-toimikust. Kui Hint rääkis oma elutööst ühiskondlikus sfääris – ta oli ju olnud Rahvarinde aktivist ja Riigikogu liige –, siis meenutas ta ka üht valusat lüüasaa-mist. Ta rääkis, et oli Euroopas saanud kõrgetasemelise kinnituse Venemaa presidendilt Boriss Jeltsinilt: kui Eesti on nõus jätma Irboska Venemaale, saab ta tagasi suure osa teistest Kagu-Eesti piiritagustest, kunagi Eesti Vabariigi koosseisu kuulunud aladest. Aga kui ta tuli sellise sõnumiga Eesti tipp-poliitikute jutule, võeti ta vastu vaat et rahvavaenlasena, riigi mahamüüjana. Eesti ei oleks saanud kõi-ke, aga oleks saanud suure osa, nüüd ei saanud Eesti mitte midagi. „Mis teha,” lautas Hint käsi, „ühel tähtsal tollasel poliitikul oli esivanemate talu teisel pool Irboskat...” Tartu rahu 100. aastapäeva tähistamise aegu sobib seda seika samuti meenutada,

Hint kirjutas selle pikalt lahti Riigikogu Toimetistes 12/2005 ja 26/2012. Eriti just viimasel ajal tundis Hint väga muret selle üle, et Eesti lähiajalugu üritatakse kitsastest poliitilistest ja isiklikest huvidest ajendatuna moonutada, kas või näiteks nii, et vaikitakse olematuks Lennart Meri seos Rahvarindega või esitletakse Eesti Vabariigi taastamise protsessi paari üksiku dissidendi kädetööna... „Valeks pole vaja muud, kui valida ühed faktid ja unustada teised (olulisemad),” kirjutas Hint nüüdsama, 2016. aastal.

Saade sai tehtud kolmeosalisena, kõik kolm osa on täismahus vaadatavad YouTube’is, jutuks tuleb Hindi elukäik ja töö. Oma elust, eellastest ja suguvõsa ajaloost, aga eelkõige oma 31-aastaselt hukunud pojast Madisest on ta kirjutanud koguka (ligi 700 lk) raamatu „Minu vaade maale ja merele” (2007). Elutööd akadeemilises plaanis tähistavad peale 2002. aasta artiklikogumiku veel näiteks kaks sellist teost nagu „Eesti keele õpik IX klassile” (1983, 1987, ümbertöötatult 1995) ja „Häälikutest sõnadeni” (1978, 2. tr 1998), esimene neist kauaaegse keskkooliõpikuna eriti suure mõjuulatusega, teine eesti filoloogია üliõpilaste olulisemaid alusmaterjale.

Mati Hinti portreerides ei saa mööda minna sellest, et isikuomadustelt oli ta

vastuoluline. Väliselt tihti morni, turris, tõreda olemisega, mida rõhutas veelgi tema komme vaidlushoogu sattunult justkui pörutada, kähvatada või käratada. Tehniliselt, eraldi võetuna nõudnuks seesugune maneer vestluskaaslaselt seepeale tagasitõmbumist ja kaitsesse asumist, sest mida pörutus või käratus muud tähendab kui ründamist. Aga – ja see oli absoluutselt „matilik”, mujal harvaesinev suhtlusviis – seesugune pörutus võis lähtuda läbinisti soojalt, heatahtlikult pinnalt, väljendades pigem mingit kärsitust laadis „mis pagana kombel sa siis nüüd juhtusid sellest mitte aru saama, ise tark inimene?”, mitte tõelist meelepaha ja resolutsset suhtumist. Kuid kindlasti võis see tema iseäralik suhtlusviis vahel inimesi ehmatada või eemale tõrjuda.

Isepäisus, südametunnistus, sirge selg, nõudlikkus enda ja teiste suhtes, valmidus pühenduda tööle, maailma nägemine endast kõrgemalt – need on kindlasti ühed neist joontest ja omadustest, mis tegid – ja teevad endiselt – Mati Hindist mitte isegi suure teadlase, vaid suure inimese. Ta ei ole eeskuju mitte ainult teadlasena, õpetlasena, meistrina, vaid inimesena kõige üldisemas ja humanistlikumas tähenduses.

JAAK URMET